

Մ Ի Ր Ո Ւ Ե Ր Գ Ի Չ

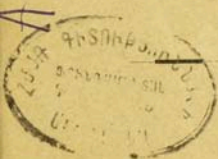
ՍՏՈՒԳՎԱԾ Է 1961 թ.

ՆԱՀԱՊԵՏ ՔՈՒՉԱԿԻ ԵՐԳԵՐԸ

մ Ե ա կ Ե ց

Գ Է Ո Ր Գ Ա Ս Ս Տ Ո Ւ Ր

5783

ԹԻՖԼԻՉ

Տպարան «ՀԵՐՄԷՍ», Մադարեան փողոց 15.

1905

82

Дозволено цензурою. Тифлисъ 11 января 1905 г.

1883 թ. Արիստ. վ. Տէվկանց աշխարհ հանեց
«Հայերգ» անունով մէկ ժողովածու, որի մէջ ի միջի
այլ «մեղեղիների, տաղերի և երգերի» տպուած էր և
մէկ երգ (աւելի ուղիղն ասած՝ երգերի մէկ խումբ),
որի մասին նա իր առաջաբանում ասում է. «այս...
երգն նահապետ վարպետ Քուչակինն է»:

Նրանից յետոյ պ. Կ. Կոստանեան իր «Միջ-
նադարեան հայոց տաղերի ժողովածուի» և ապա պ.
Արշ. Զօպանեան «Նահապետ Քուչակի դիւանի» մէջ
հրատարակեցին մի շարք երգերի, որոնց մէկ մասը
բայանի էր «Հայերգից», իսկ մէկ մասը բոլորովին
անյայտ, բայց ձևով, արտաքինով նման առաջինին:
Թէպէտ այն օրինակներում, որոնցով օգտուեցին պ.
պ. Կոստանեան և Զօպանեան, վերոյիշեալ երգերի
հեղինակի անունը չէր տուած, այնուամենայնիւ հը-
րատարակիչները առանց տատանուելու այդ երգերը
վերադրեցին նահապետ Քուչակին՝ նրանց ունեցած
նմանութեան համար Տէվկանցի հրատարակած «Քու-
չակի» երգերի հետ:

Սակայն «Հայերգից» չէ երեւում, թէ ինչի վրա
է հիմնուած ն. Տէվկանց վերադրելով այդ երգը նա-
հապետ Քուչակին. արդեօք նրա օգտուած օրինակից
է այդ բանը երեւում, թէ նա զեկազարում է այլ,
մեկ անյայտ, գիտուիներով: Բայց քանի որ մինչև

այժմ բուշակեան երգերի մեզ յայտնի օրինակներէց ոչ մէկը զեռ չէ տուել հեղինակի անունը, այդ երգերի վերագրելը նահապետ Քուշակին պէտք է համարել վաղաժամ և ստուգութեան կարօտ: Իրանց հեղինակ Քուշակին համարելը մենք ընդունում ենք առայժմ իբրև ենթադրութիւն, և այդ տեսակէտից ենք նայում անուանելով այդ երգերը «բուշակեան»:

Քուշակեան ժողովածուի մէջ հանդիպում են երգեր, որոնց հեղինակ ուրիշներն են համարուում (օր. Ֆրիկ, Պլուզ և այլն). հանդիպում են և երգեր, որոնք համարեա նոյնութեամբ երգուում են հիմա էլ Ակնի և Վանի ժողովրդների մէջ. բայց երգերի մեծագոյն և էական մասը, որոնց լէյա-մօտիւր զգայական սէրն է, անյայտ ծագումի է գտականում: Այդ երգերն են, որ իրանց անկեղծ-համարձակ սճով, դարձուածքների զեղարուեստական հիւսուածքներով, համեմատութիւնների անգուղական լիննութոյնութեամբ, պատկերների հրաշալի ուշալ-գունազեղութեամբ իրանց հեղինակին անպայման իրաւունք են տալիս առաջնակարգ բանաստեղծների տեղը գրուելու:

Քուշակեան երգերի հեղինակը և խմբագրողը բառ երևութին միևնոյն անձը չէ եղել: Հեղինակը, որ պատմել է ժողովրդական լեզուով, երգել ժողովրդական մօտիւններով իր անձնական սէրը, անկասկած ունեցել է մեծ ժողովրդականութիւն, որի առանձին ազացոյց կարող է լինել այն, որ ժողովուրդը գարե-րի ընթացքում վառ պահել է իր սրտում նրա յիշատակը առանց կողմնակի (հօգեօրականութեան) ազդեցութեան և սրբացրել է նրա շիրիմը: Նահապետ Քուշակը երգել-արտասանել է հանճարին յատուկ պարզութեամբ իր զգացմօնքները և հանճարին յա-

սուկ անփութութեամբ գրի չէ առել նրանց: Սակայն նրա երգերը անցնելիս են եղել բերանէ բերան և ժամանակի ընթացքում ձուլուել-հիւսուել են իրանց հարազատ ժողովրդական երգերի հետ, և այնպէս սերտ, որ նրանց ջոկել, իրարից անջատել արդէն դժուար է եղել ապագայում: Եւ երբ ժամանակով Քուչակին սիրողները (գուցէ նրա աշակերտները), ձեռնարկել են խմբագրելու այդ երգերը, նրանք հանգիպել են դժուարութիւնների: Նրանք Քուչակի երգերի հետ հաւաքել են շատ բան, որ նրան չէ պատկանում և շատ անգամ ազաւաղել այն, որ նրան է պատկանում *):

Բայց ո՞վ էր Քուչակը:

Տարարազդարար՝ նրա մասին ոչ մի գրաւոր յիշատակ չէ մնացել: Հ. Տէվկանց միայն «Հայերգի» առաջարանի մէջ՝ իր յիշատակած ժողովրդական գանազան երգիչների թւում՝ յիշում է նաև «նահապետ վարպետ (մականուն՝ Քուչակ) Պառակոնիսցի»: Ուրեմն, ըստ Տէվկանցի, նահապետ վարպետ (այսինքրն՝ բանաստեղծ) Քուչակը ծնուել է Պառակոնիսում,

*) Նոյն դրութեան մէջ ենք և մենք ներկայումս: Հայ ֆոլկ-լոսի մէջ հանգիպում են երգեր, որոնք ահային անշուքիւն ունեն ըուչակեան երգերի հետ: Բայց պնդել, թէ այդ երկուսից որն է սկզբնաղբիւրը, ներկայումս պէտք է համարել զեռ վաղածամ: Ապագայում գուցէ, երբ յայտնի կրդառնան ըուչակեան այլ օրինակներ և կառաջադիմի մեր ժողովրդական երգի համեմատական ուսումնասիրութիւնը, այդ հարցին կարելի կըլինի մօտենալ: Յամենայն դէպս՝ այդ հարցը մեզ համար ունի երկրորդական նշանակութիւն: Բաւական է, որ այդ, իրանց տեսակին մէջ եզակի, երգերը հայ հանճարի արդիւնք են:

որ քաղաքայնայ գիւղ մի է ի Տոսպ գաւառն Աստ-
պուրականի, Արջակայ լճին արեւելեան եզրն և Նա-
հապետ վարպետ աշուղին սեփական գիւղն է»։ Այդ-
տեղ է նրա գերեզմանը, որը «ուխտասեղի համա-
բուած է տեղացւոցմէ» *)։

Աւրիշ ոչինչ չկայ յայտնի նրա մասին։

Մական Խրիմեան Հայրիկ, որ տեսել է այդ
գերեզմանը, պատմեց մեզ անձամբ նաև հետեւեալը (**).

«Վանէն վեց ժամ հեռի՝ գէպի արեւիք՝ գիւղ
մը կայ, Խարակոնիս կըսեն. գիւղին մէջն ալ եկե-
ղեցի մը՝ սուրբ Թէոգորոս։ Եկեղեցուն հիմէն քիչ մը
հեռի կը գտնուի Քուչակին գերեզման, ուր գիւղա-
ցիներ ուխտ կերթան։ Մանուկ ժամանակ մենք շատ
կերթայինք այդ գիւղ։ Այժմ շեմ յիշեր գերեզմանին
արտաքին ձեր։

«Գիւղացի ծերունիներ կը պատմեն, թէ գու-
արնաբան մարդ մը եղած է Քուչակ։ Մօտակայ գիւ-
ղերէն կըկանչեն եղեր գինքը հարսանիք։ Քուչակ ալ
կաննէ եղեր իր քէման ու կերթայ։ Անգամ մըն ալ՝
գիւղի մը շրճասած՝ գայլեր զինքն կըպաշարեն։ Քու-
չակ արագութեամբ կեղնէ ծառին գլուխ և կընուազէ։
Գիւղացիներ կաննեն քէմանին ձայն և կըհասկնան,
որ Քուչակ եկեր է։ Կեղնեն, կըփնտռեն և կըգտնեն
զինքն, որ ելած ծառին մը գլուխ անուշ կընուազէ,
իսկ գայլեր՝ ծառին բոլորտիք շարուած՝ լուռ մտիկ
կընեն։ Է՛հ, ասանկ բաներ շատ կըպատմեն գիւղա-
ցիներ, բայց ասոնք բանաստեղծութիւն են»... աւե-
լացրեց Հայրիկ ժպտալով։ Ապա յանկարծակի ինձ
գիմեց.

*) «Հայերգ» երես մը.

**) 10 ղեկտեմբերի 1904 թ.

— «Պապիկ և թոռնիկ» կարգացած ես:

— Ո՛չ, վեհափառ:

— Է՛ն: Ձեա կարգացած: Կարգա՞. Քուչակիդ մասին քանի մը բան գրեր եմ անոր մէջ *):

«Կըզատմեն նաև, շարունակեց Հայրիկ, թէ անգամ մը Քուչակ կը կանչէ գիւղացիներ. ապա կենէ ս. Թէոդորոսին կատար և կը կանչէ. «այստեղէն ինքզինքս վար պիտի նետեմ, ուրոր իյնամ, այնտեղ թաղեցէր գիւս»: Գիւղացիներ մտիկ չեն ըներ, կը կարծեն թէ Քուչակ զուարճարանութիւն կընէ: Սակայն նա ինքզինքը վար կընետէ և կը մեռնի: Եւ Քուչակին զերեզման այդ օրէն ուխտատեղի մը եղած է գիւղացիներէ»:

Եթէ ժողովրդական այս կցկտուր յուշերի վրա աւելացնենք և այն, որ պ. Կոստանեան որոշ հաշուով գուրս է բերում Քուչակի ապրելու մօտաւոր ժամանակը, այսինքն ժՁ. գարի սկզբները, սրանով սպառ-

*) Յանկալի կըլինէր, որ Վանում ապրող որեւէ ձեռնհաս անձ գնար Թարակոնիս և մանրամասնօրէն հաւաքէր այն բոլոր տեղեկութիւնները, որ պատմում է ժողովուրդը Քուչակի մասին և ուղարկէր մեզ: Յանկալի կըլինէր նկարագրել և նկարել նրա զերեզմանը:

Ինչ վերաբերում է Քուչակի ընդհարման գայերի հետ, այդ ղէպքը Խրիմեան Հայրիկ իր «Պապիկ և թոռնիկի» մէջ վերագրում է աշուղ Մուշօին, որ «Զիչակին (Քուչակ) աշկերտ եղեր է»: Եթէ աշուղ Մուշօն իրական անձնաւորութիւն չէ, այլ Քուչակի բանաստեղծական պատկերացումը, այն ժամանակ «Պապիկ և թոռնիկի» Մուշօին վերաբերեալ մասը ստանում է մեզ հաջար առանձին հետաքրքրութիւն:

ոււժ է այն ամենը, ինչ յայտնի է մեզ Քուչակի կեանքի մասին:

Սակայն եթէ Քուչակի կեանքի մասին այդքան քիչ գիտենք կողմնակի աղբիւրներից, նրա ներքին, հոգու աշխարհը — եթէ միայն նրան վերագրած երգերի հեղինակը իրօք նա է — իր ամբողջ յեղաշրջումներով բաց է մեր առաջ գեղարուեստական մերկութեամբ նրա ինքնահեղինոց երգերում:

Քուչակեան ժողովածուն իր ամբողջութեամբ ներկայացնում է բաւականին ծանր մարտելու նիւթ, նրա միջնադարեան խորթ գաւառաբարբառը՝ համեմուած մեծ արանակ պարսիկ-թուրք-արաբ բառերով, պատկերների, ձևերի, համեմատութիւնների յանախակի կրկնութիւնը, նրա խրատական մասի թուլութիւնը, տաղաչափութեան տաղտուկ միազանութիւնը, — այս բոլորը առաջին անգամից յեա են մղում ընթերցողին: Ահա թէ ինչով պէտք է բացատրել այն հանգամանքը, որ Քուչակի երգերը մեռւմ են մինչև հիմա անձանօթ ոչ թէ միայն հասարակութեան լայն խաւերի, այլև գրական շրջանների մէջ, շքնայելով, որ նրանք յայտնի են քսան տարուց աւելի: Բայց ընթերցողը թող զսպէ իր անհամբերութիւնը, փոքրինչ ուսումնասիրէ նրանց լեզուն, ընտելանայ գարերով մեղանից հեռացած ոճին, աշխատէ թափանցել այդ երգերի միտքը և ահա հեղհեռէ կը բացուեն նրա առաջ գեղարուեստական այնպիսի հրաշալիքներ, որոնց նմանը նա հայ բանաստեղծութեան մէջ ոչինչ չէ տեսել:

Ներկայ դարձի նպատակն էր դուրս կորզել գիտնականների հարիննաւորից և նուիրել հայ հասա-

բակութեան գրականական մի այնպիսի մարզարիտ, որ
ամեն մի ժողովրդի պարծանք կարող է համարուել:
Մենք ընտրել ենք Քուչակի երգերից լուսագոյնները,
մշակել նրանց, աշխատելով մօտեցնել մեր ժամա-
նակի հաշակին, ոգուն: Ուրոնել ենք նրանց մէջ ներ-
քին կապ և դասաւորել այնպէս, որ այդ կապը ա-
ռանձնապէս աչքի ընկնի: Տաղաչափական մասի մէջ
մենք մտցրել են բազմադանութիւն, սակայն միքանի
երգերում պահպանել ենք ոչ միայն Քուչակի տաղա-
չափութիւնը, այլ և կրկնել ենք մինչև անգամ նրա
յանգերը *):

Մեր նպատակը չէր այս համառօտ առաջարա-
նում տալ Քուչակի գրականական կերպարանքը. մեր
աշխատութիւնը արդէն պարզում է մեր հայեացքը
նրա մասին: Սակայն ընթերցողին ակնյայտ ծանօ-
թացնելու համար նրա ոճի, տաղաչափութեան և
մասամբ մեր մշակման եղանակի հետ՝ առաջ ենք բե-
րում ընազրից երեք երգ.

- 1) Կանչեմ այս ծովիդ վրայ, ծովդ ի յակէն թանաք
դառնայ.
Զինչ ի շամբ եղէզ որ կայ, ամէնն ինձ գրիչ պի-
տենայ.
Զինչ երէց ու խարեղայ դանուշման, որ գիր գիտենայ,
Գրէ չկարնայ կարգալ, զինչ ի յիմ սիրտս կայ դուսայ:

(Տես երես 13.)

*) Դրանք ցանկի մէջ չարուած են նօսր գրե-
րով. գրանք և բովանդակութեան կողմից ընազրին
ամենամօտ երգերն են:

2) Արեղակն ու լուսնիկան խմեցին ու եղան մախ-
մուր.

Առաւօտն ի վերայ երեկ, լոք եղան երկու թուր ւ ի
թուր.

Աստղերդ ալ առաջ եկին, լուսնեկին ասին. դուն ի
լուր.

Ատոր արեղակ ասեն, որ ցաթէ ի սար ւ ի բոլոր:

(Տես երես 61.)

3) Արծիւն ի յաւան ելեր ու կասէք թէ՛ այդ ինչ
յաջապ էր.

Թեպուր մ' յիմ թեա ընկեր, նեա եղեր ու զիս կու
խոցէ:

(Տես երես 108.)

Գ. Ա.

U l r t r q t r

Եթէ հրամայեմ անյատակ ծովին
Եւ ծովը ամբողջ դառնայ սև թանաք,
Թէ յանկարծ գըրչի փոխուի լիովին
Բոլոր շամբերի եղէզն անքանակ,

Օ՛, չեն բաւական սիրտըս պատառոզ
Սէրն ու վըշտերը արտայայտելու,
Բիւրաւոր գիտուն ճգնեն, չեն կարող
Ինձ թափանցելու, սիրտըս կարգալու:

Երբ յայտընեց սէրն երկըրում,
 Եկաւ, թափով սիրտըս թանկ,
 Եւ դուրս թըռաւ իմ երգերում,
 Արար-աշխարհ նա թափանկ:

Պըլուխս ելաւ նա չարաշուք,
 Բանահարկեց իմ ողջ ուղեղ.
 Աչքիցս ուղեց դառն արտասուք,
 Բայց նա թափեց արեան հեղեղ:

Խնչո՛ւ համար մայրըս բերեց ինձ աշխարհ,
Այս սառն աշխարհ, օտար աշխարհ, ցաւա-
հար.

Ծընեց նա ինձ սիրու գերի մուկին,
Եւ սիրու մէջ դուրս է գալի իմ հողին:

Ասում եմ. «մայր, օգնիր, մեռայ անճարակ»:
Նա ասում է. «թող մեռնես, փուչ, անա-
ռակ»:—

Օ՛հ, տէր Աստուած, այս ի՜նչ կեանք է, պա-
տուհաս.

Մայրն ուզում է իր որդուն մահ վաղահաս:

Աչքերըդ են ծով-հրաշալիք,
 Որ Մսրայ ասին է քերում.
 Վարսերըդ են ալիք-ալիք,
 Որ քամին է երերում:

Վեր ես վազել, այ ուու ծառ,
 Կարմիր խնձոր, բուրբել.
 Հաղարվարդ ես վառ ու սլայծառ,
 Հոտդ է աշխարհ մուրբել:

Երկու մարդ կան խղճալու,
 Լոկ խղճալու և լալու.
 Մէկն է անկեղծ սիրողը,
 Մէկն է հոգին ալուողը:

~~6598~~
 A $\frac{1}{5783}$

Երնէկ ես փոքրիկ ծիծեռնակ լինեմ,
 Չարդախիդ գլխին բունըս կը շինեմ.

Երբ ծագի արև՝

Կը թռչեմ վերև

Սէրըս երգելու.

Դեռ չը մթնացած՝

Կը թռչեմ ես ցած

Ծոցըդ պառկելու:

Երնէկ ես լինեմ մետաքսի գօտի,

Մէջքըդ կը փարեմ,

Կամ ոսկէ կոճակ քո բըզի մօտի՝

Ճըտիդ կը յարեմ:

Երնէկ ես լինեմ ալ գինի նըրան.

Երբ գաւը գինով դու տանես բերան,

Վազէ վազ կը գամ,

Դընչիդ պաշ կը տամ:

Արև փախչում է սարից—
 Անն ծագեց իմ լուսին.
 Նա դառնում է աղբիւրից,
 Կարմըրում է կուժն ուսին:

Տերևի տակ կոչորակ
 Հասած խնձորն օրօրաց.
 Եարիս ծիծը խոտորակ
 Շըմաթի տակ շորորաց...

Սիրում եմ քեզ մարուր սիրով, մշտավառ,
Զը կայ ոչինչ քո վարկից թանգ ինձ համար.
Այն օրից, ինչ արև շողաց իմ գլխին,
Քեզանից զատ ես չեմ սիրել ոչ մի կին:
Դու մի կարծիր կիրքն է դէպի քեզ քաշում,
Թէ աղբիւրի ջրի ծարաւն է մաշում.
Հաւատո՛ւ, ե՛սր, նոր եմ դառնում ես գետից...
Ես մաշում եմ լոկ քո տեսի կարօտից:
Կարո՞ղ էիր երբևիցէ դու կարծել,
Թէ որչափ ինձ անհրաժեշտ ես դու դարձել.
Նայիր դէմքիս, թօշնեց թըշիս ալ վարդը,
Այստեղ գըցեց ինձ տառապանքն ու դարդը:
Այ՛ո, երգս էր մի անխոհեմ, անփոյթ երգ,
Բայց դըրա տեղ դու ինձ աըւիր շատ խոր
վէրք.
Ներիր ինձ, ե՛սր, ներիր, իմ ե՛սր քաղց-
րագին,
Զէ՛ որ սէրըդ խելք չէ թողել իմ գլխին:

Սիրտըս դարձել է մի մանուկ լալկան,
 Ձուր եմ խարխըրում նըրան շաքարով.
 Նա լալիս է միշտ, անժուշ սիրեկան,
 Եւ քեզ է ուզում օր ու գիշերով:
 Ես նըրան ի՞նչ ճար անեմ:

Ինչքան աշխարհում սիրուններ որ կան,
 Ցոյց տըլի աչքիս, դուր եմ համոզում.
 Քեզանից բացի, անժուշ սիրեկան,
 Նա ուրիշ ոչոք, ոչոք չէ ուզում:
 Ես նըրան ի՞նչ ճար անեմ:

Լուսադէմին՝ առուածորից
 Աղջըկերքն են կշկըչում.
 Սիրեկանըս էն բոլորից
 Անուշիկ էր բրբըջում:

էրնէկ, ով էս լուսաբացին
 Քաղցր քընից նոր դարթնում,
 Պինդ կըպիլ է հարի ծոցին,
 Պաշ է տալի, սլաշ առնում:

Կարմիր վարդ կանաչ թփով, կանաչ թուփ
 կարմիր խնձորով,
 Քանի լամ ու քեզ ուզեմ, արթնանամ հոգոց
 հանելով.

Եթէ սիրում ես անկեղծ, ասն, չի եմ քո
 կարօտով,

Եթէ անկեղծ չես սիրում, Սուրբ Սարգիս,
 Աստուած քեզ խոով:

Վաղուցուան իմ սէր, առաջին իմ յոյզ,
 Իմ վնո արեղակ, իմ վն՛ տիեզերք,
 Մանկութեան օրից փայփայանձ իմ յոյս,
 Մի տար իմ սրտին այդքան խորը վէրք:

Թէ չէ սև հաղած, խելագարի պէս
 Սև սարեր կընկնեմ աչքիս արտասուք.
 Հէյ ետր, անողորմ, իմ օրըն ընկնես—
 Բաղդիցըդ մոլոր, սիրտըդ սև ու սուգ:

Մէկ մարդ ձեռին փայտահատ
Վարդենու տակն էր փորում,
Երգիչ սոխակն յուսահատ
Իր վիզն առաջ էր բերում:

Ես աչք, դու լուս, այ հոգի,
 Ձէ որ անլուս աչքն է կուր.
 Ես ձուկ, դու ջուր, ջան հոգի,
 Այս, սնց ապրի ձուկն անջուր:

Ձրկան ջուրը թէ փոխես,
 Կապրի նորուժ նա աղատ,
 Բայց բաժանեն ինձ ու քեզ,
 Ճար չը կայ ինձ մահից զատ:

«Ես եմ կարծըր՝

Քարի նըման, որին դալար չի բուսնի.

«Ես եմ բարձըր՝

«Ամօլի նըման, որին մարդը չի հասնի:

«Ինձ գերողն է՝

Քաջ նեռածից, անյաղթելի զլուցազուն.

«Ինձ սիրողն է՝

Վեհ ու չքնաղ, անզուգական սիրասուն»:

Պատկերիդ առաջ փարոս վառելով՝
 Ինձ քո կախ սրդիչ լուսն հրապուրեցիր.
 Եւ քեզ դիմեցի ծով պատտռելով,
 Բայց յանկարծ իմ դէմ լուսը մարեցիր:

Ո՞ւր են խոստումներ թովիչ, անհամար,
 Ո՞ւր ցնդեց, անդձեթ, քո տըւած յոյսը.
 Մի՞թէ ինձ ուժից գըցելու համար
 Միայն փալփըլաց խարուսիկ լոյսը:

Եւոր, քո սէրը արիւն դառած՝
 Երակներիս մէջ լուծուեց.
 Չքնաղ անձըդ միատարած
 Տանջուած հոգուս մէջ ծրծուեց:

Կուզեմ սրտիս դանակ զարկեմ,
 Ասեմ՝ «արիւն, դուրս արի».—
 Մարդ սնց բաշէ ձեռն իրա դէմ.
 Ասէ՛ «հոգի, դուրս արի»:

«Հեռացիր, գընա, -- ինձ կը կնուժ էի, —
 Գուցէ մեղմանայ սըրտիդ հընոցը»,
 Բայց որքան հեռու հեռանում էի,
 Ուժգին և ուժգին բորբոքուեց բոցը:

Հէյ սառը մարդիկ, թէ կուզէք կըրակ,
 Եկէք, իմ սրտից տարէք, վառեցէք,
 Իսկ թէ իմ ցաւին տալ կուզէք ճարակ,
 Ինձ ամբողջ առէք, կրակում այրեցէք:

Եւոր, անգութ, յաման,

Մեռնեմ քեզ համար.

Գու ծամբդ կտրես

Եւ այն ջահ առած

Եւ ձեռիդ վառած

Շրջես ինձ պարես:

Գաս իմ շիրմի տես,

Արցունքներ վիթես.

Ասես՝ «այս, ո՞ւր ես».

Թումբըս գրկելով,

Գլխիդ զարկելով

Վէմբս համբուրես:

Լալիս էի դառնահառաչ,
 Արիւն եկաւ իմ կրծքից.
 Հառաչս անցաւ Տիրոջ առաջ
 Եւ... ձիւն տեղաց եբկնքից:

Ո՞վ է տեսել, որ շող ամառ
 Ձիւն պատանու գլխին գայ.
 Արդեօք ձիւնն էր լող ինձ համար,
 Թէ ամենքի համար կայ:

Բարակ մէջք ու թուլ գօտի, քո տիրոջ ևս
 լաւ գիտէի.
 Քո աէրն աղքատ պիտի լինէր, ևս հարուստ,
 որ քեզ գնէի.
 Քո գինն է հազար մսրի, ևս հազար կը տամ
 աւելի,
 Աւելին էնդուր կը տամ, որ երեսն երեք
 ծին ունի.
 Ամեն մէկը գոհար արժէ, գիրկ ու ծոց մէկ
 պաշ աւելի:

Յո սիրուց ինչպէս աշնան շոր տերև
Սիրտըս է դողում:
Երեսիցս ինչպէս դարձան յորդ անձրև
Արցունք է ցողում:

Այ իմ սիրուն, հազար սիրուն,
 Դրախտի խնձոր, աղուշ-մաղուշ,
 Այ եղէգնի շաքար ծորուն,
 Բայց նըրանից քաղցր ու անուշ:

Սիրուններում ընտիր սիրուն,
 Ի՞նչ լաւ Աստուած է քեզ զըծել.
 Կաթնով շաղուած են մոլորուն
 Քո թագցըրած շամամ ձըծել:

Եւր, կը մեռնես—կը գայ օրը—
 Ծոցըդ երկինք չես զրկելու.—
 Ճիճուն կուտէ այդ բոլորը,
 Մի՞թէ ինձ ես լոկ զրկելու:

Զարթիր, իմ հար, անուշ բընած դու կըտրին,
 Զարթիր, ծոցըդ լուս է տալիս աստղերին.
 Կամ ան ինձ բո ծոցը քուն,
 Կամ թէ թող ինձ գընամ տուն:

—Ոչ բեզ կաննեմ ծոցըս քուն,
 Ոչ կը թողնեմ գընաս տուն.

Մինչ արևը ծագի սարից շողալով,
 Պիտի պահեմ այդպէս ինձ մօտ դողալով...

Քունասել եմ խնկի նման, դեղնել եմ ինչ-
պէս դափրան.

Արդեօք քո սէրն ինձ այդ արաւ, թէ՛ հա-
սաւ օրըս ժահուան:

Քնւ ես, որ դեղը ունես, տուր ինձ, որ
կենդանանամ,

Ապա թէ ոչ կը մեռնեմ, քեզ կանուանեն
«մարդասպան»:

Ինչպէս մի բաղցած մանուկ դեռածին
 Փափագում է իր մեռած մօր ծըծին,
 Ծիծն է դնչիկով զուր բռնել ճգնում,
 Ես քեզ եմ պտրում, բայց քեզ չեմ գտնու։

Զճւր հասցրու լերդիս, հիւժուեց ծարաւի
 Այրուեցայ, հասիր, ետր, սիրուդ բովից.
 Զայն տուր մեռնողիս, ճայն—հաղորդ վերջի՛ն
 Ա՛խ հասիր, հասիր իմ յեալին շնչին,

Մէկ եղջերու սառն աղբիւրի
 Զուրն էր խըմում խուլ մորում.
 Եւ տեսաւ շուքն իր եղջիւրի
 Այն աղբիւրի ջինջ խորում:

Երկար, երկար նայեց բիւրեղ
 Զըրի խորումն անսասան,
 Ապա կանչեց. «Ինձ պէս գորնդ
 Դեռ չէ եղիլ այլ գազան:

«Ես անառիկ Անտիոքիան
 Այս եղջիւրով կաւերեմ,
 Նըրա գորքեր, զէնք ու ձիան
 Մէկ հարուածից կը գերեմ»:

Եւ նա տեսաւ իրան առաջ
 Առիւծ ահեղ ու վայրագ.—
 Լեղապատառ, լալարառաչ
 Փախաւ քամուց էլ արագ:

Բայց անտառում յանկարծ ծառից
 Եղջիւրը նրան բևեռեց:—
 Նա մահն առաւ այն պատճառից,
 Ինչի վըրա յոյս դըրեց...

Ինձ աւետեցին մահճի մէջ լալիս.
 «Քո սիրած եարը քեզ այց է գալիս»:
 Վերկենամ մահճից, խեղդեմ իմ հառաչ,
 Ուրախ երեսով դուրս գամ ընդառաջ:

Պաշեմ այն դէմքը խանդաղատագին,
 Որի մօտ աշխարհ չունի ոչ մի գին.
 Նրա ոտի փոշին հաւաքեմ մէկ տեղ,
 Լացից կուրացող աչքերիս տամ տեղ:

Էն մի պաշը, որ ինձ տըւիր վերջապէս
 Քո բերանով, սրտի կամով ու տաք-տաք,
 Ձէ պարզեւի անուշ պըտուղ նըրա պէս
 Տիեզերքի դեռ ոչ մի ծով, ոչ ցամաք:

Նա անուշ էր դրախտի տըւած էն պտղից,
 Որ վիճակուեց մեր նախահայր Ադամին.
 Նա ուտելուց թէպէտ զրկուեց սուրբ տեղից,
 Բայց մինչև մահ կարօտ մընաց էն համին:

Թուխ աչք ու թուխ ունք ունես, մեռնե՞լ
 էդ թուխ խոպոպին.
 Լալկես, եարջան, թէ չը դաս հէնց էս գի-
 շէք իմ մօտին.
 Օ՛, եթէ դաս, եւր, ինձ մօտ, երեսդ երե-
 սիս կաննեմ,
 Երեսդ առած երեսիս՝ շունչըս շնչիդ հե-
 խառնեմ:

Երկարիր գիշեր, մեծ տարի դարձիր,
 Գաժան, սև խաւար, իջիր, թանձրացիր,
 Իմ մութագն առայ այսօր իրիկուն –
 Վերջապէս եկաւ հիւր եարբս թագուն:

Եթ սարի յետև կանգնիր, արշալոյս,
 Թէ չէ կը փախցնէ սիրածիս բո լոյս.
 Թող յաւէտ այսպէս խաւարում մընամ,
 Միայն եարբս միշտ կրծքիս ունենամ:

Սիրաբար երկու դուռն ունի,
 Մէկը գաղտ ու միւսը յայտ.
 Գաղտից ելայ գողունի
 Եւ գտայ գուտ ոսկու հատ:

Այն ոսկին, որ ձեռս առայ,
 Դեռ ոսկերիչ չէր տեսել,
 Ոչ մըտել էր դեռ քուտա,
 Ոչ մուրճի ձայն էր լըսել...

Սոխակը այգում վարդենուն թառած՝
 Երգեց սիրայոյց,
 Երգեց հրաշալի, երգեց, թովըռաց
 Մինչև արշալոյս:

Փըշերի միջից վարդիկը սուտքուն՝
 Լըսում էր լըռիկ.
 Ճըղեց իր կանաչ շապիկը թագուն,
 Հագաւ կարմըրիկ:

Հէյ, մի պարծենար, լուսին երերուն,
 Թէ սիրուն բեզ պէս ոչ-ոք չէ շողում.
 Երկրի լուսինը՝ քեզանից սիրուն,
 Թուշ թըշիս կըսած կըծքիս է դողում:

Լուսին, մի ժպտար կասկածով այդպէս,
 Եթէ ոչ կարաս կը գըցեմ ուսից,—
 Վախում եմ, սիրես դու էլ խենթի պէս,
 Խաւարես, գրկես աշխարհը լուսից:

վաղ-վաղ քընից վերկացայ, որ գնամ, կա-
 րիս տամ բարև.
 Եարբս ինքը դէմս ելաւ, իր երեսն էր վարդ
 ու տերև:—
 Վարդը լաւ լաղաթ ունի, երբ ծէգին գիտ-
 չում է արև.
 Իր կանանչ կարան հանում, կարմիրը հաղ-
 նում է վերև:

Աստուածածնի սուրբ կիրակի
 Արևը դեռ չէր ծագել,
 Գեղեցկուհին իջաւ այգի,
 Կանաչ-կարմիրն էր հագել.

Եւ մանրաքայլ, յուշիկ-յուշիկ
 Պատրուսենին նա անցաւ.
 Քաղեց խաղող-մեղր անուշիկ,
 Շար շրմաթի մէջն ամաւ:

Բայց շրմաթը վեր քաշելիս,
 Նըրա տակից լուս ցողաց—
 Արև չը կայ, մէզն է լալիս,
 Ինչո՞ւ այգին շողշողաց...

Իսկ խաղողը—այ դաւաճան—
 Խայտաց ծոցում խենթի պէս,
 Լեզու առաւ, կանչեց՝ «ջան, ջան,
 Մուրազս առայ վերջապէս:

Լաւ է մի ժամ ինձ այս անուշ
 Ծոցում քաղցըր տըրորուել,
 Քան մայր-ճիւղիս վըրա մուշ-մուշ
 Տարիներով օրօրուել»:

Ի՞նչ սիրեկանի կարօտից տարուած՝
 Տասայ փողոցում նըրան իմ դիմաց,
 Ծով-ծով աչքերը գետին խոնարհած,
 Շիջած, ամօթխած բարեկեց կամաց:

Եւ ինչպէս շողում՝ սասը աղբիւրին
 Հանդիպի յանկարծ ծարաւած ճամփօրդ,
 Հըպի լրթունքով կենսարար ջրին
 Եւ ծըծէ ազան այն ջրից յորդ-յորդ:

Եւ խենթի նըման եարիս գրկելով՝
 Պինդ-պինդ պաշեցի աչքերը խորին.
 Վայ ինձ—սա գընաց լալով, կրկնելով՝
 «Խայտառակ եղայ օրը կէսօրին»:

Երնէկ նըրան, ով ունի երկու հաստ հա,
 խորոտիկ
 Երկուսն էլ նոր ձեռք բերած, երկուսի գունը
 էլ մօտիկ.
 Վաղ առաւօտ վերկենայ, գոյգ բարև տայ
 երկուսին,
 Ձեռք գըցէ ճըտերին, պաշ տայ մէկին ու
 միւսին:

Եւ տեսայ մէկ զեղեցկուհի, ձայն տրւի. «Այ
 սիրուներես»:
 Գայձաւ և ինձ պատասխանեց. «ես սիրուն
 եմ, բայց զուսն էր ես.
 Աստուած երես ինձ պարգևեց, բեզ՝ աչքեր,
 որ ինձ սկեռես.
 Ինձ պարգևեց զեղեցկութիւն, բեզ՝ սիրտ-
 կըրակ որ քեզ էրես»:

Երեկ ես տեսայ մէկ տանու կտքաւ,
 Երեկուանից դէս խելքըս վրէս չեկաւ.
 Էլ մէկ ուրիշ եար նրա տէրն ինչ կանի,
 Ախ, նըրա տիրոջ հազար երանի:

Դեռ նըրա նման չընաղ արարած
 Այս աշխարհի մէջ մայրը չէ ծընած.
 Նա որ սառն, անշունչ դիակ ծոցն ստնի,
 Կը շընչի դիակն, իսկոյն կը յասնի:

Ուր էիր դու, անյայտ էակ,
 Երևեցար, գերեցիր.
 Ամբողջապէս ինքըդ կըրակ,
 Կրակ թափեցիր, էրեցիր:

Եւ քո սէրը ոսկիացրիր,
 Սրտիս հնոցում հալեցիր,
 Իսկ էն ոսկին շղթայ դարձրիր
 Եւ սիրաբն ջեղ կալեցիր:

Ճնշում է ինձ նախազգացում—վախենում եմ
 սև միտք-ղեից.
 Նոր եմ սիրելի, ինձ թըւում է, որ կը զրկեն
 իմ արևից.
 Օ՛, թէ զրկեն ինձ արևից, թող աշխարհից
 սէրը հանեն,
 թէ աշխարհից սէրը հանեն, թող աչքերի
 լուսը տանեն

Ես թռչունն էի ազատ ու թեթև,
 Ճախրող երկնի մօտ, ամպերի յետև.
 Ես չէի առնում կուտ դեանից երբէք,
 Որ շընկնեմ սիրու թակարդ կենսարեկ:

Բայց իմ թակարդը ծովումն էր լարուած.
 Եւ ես մէջն ընկայ յանկարծ մոլորուած,
 Ոչ ոտով ամեն թռչունների պէս,
 Այլ ոտով և զոյգ թևով հիմնապէս:

Ինձ սիրում են երկու ետր,
 Ո՞րին ընտրեմ ինձ համար.
 Մէկն է լուսին՝ նազ, քնքուշ,
 Մէկն՝ արև տաք, փաղաքուշ:

Լուսին, դու միշտ փակ, խըռով,
 Միշտ ամպոտ ես, անդորով.
 Քեզ կը սիրեմ, արեջմն,
 Միշտ կենսավառ, սիրաջան:

Ես մի վայրի վարուժան՝
 Կուզեմ ազատ սաւառնել,
 Վե՛ն ամպերից անբաժան
 Երամներին ինձ խառնել:

Ոսկէ վանդակ որ շինես,
 Չես կարող ինձ էլ պերել.
 Աշխարհ միջնորդ էլ անես՝
 էլ չես կարող ցած բերել:

Ի՞նչ էք բամբասում. ի՞նչ մեղք եմ արել.
Ես լոկ մի չքնաղ էակ իմ սիրելի:

Բայց գիտեմ, երբէք դուք չէք դադարի.
Բամբասելը ձեզ հաճոյք է տալի.
Ուրեմըն ձեզ տամ հաճոյք կրկնակի,
Այս գիշեր թող ձեր աչքը չը փակի:—

Դէ՛հ, բամբասեցէք. նոր մեղք եմ արել.
Ես մի այլ չքնաղ էակ եմ սիրելի:

Երևա ունես՝ լուսին բոլոր,
 Սև խոպոպներ՝ գիշեր խուրբ,
 Այանբըդ՝ գոյգ դրախտախնձոր,
 Աչքերըդ՝ ծով խորհրդագոր:

Ունքեր ունես՝ աղեղ լարած,
 Թարթիչներըդ՝ նետ սիրասւաց,
 Բացուած կակաչ՝ փոքրիկ բերան,
 Մարգարիտէ մէջը շարան:

Այ մեր թաղի նոր բընակիչ, իմ աննըման
 նոնախալաս,
 եկար, նոր սէր բերիր քեզ հետ և գըցեցիր
 կրակը վըրաս.
 Աղաչում եմ ևս Աստըծուն, երբոր եկար
 չերթաս էլ յետ
 Դընեմ երես քո երեսին, որ մոռանաս եկա՞ն
 ճամփէդ:

Լուսնի մէջ ու արևի
 Մէկ օր ծագեց թունդ կըսիւ
 (Կոնծել էին երևի),
 Եւ աստղերը՝ ցան-ցըրիւ
 Տժգուն երկնի երեսին՝
 Ուզեցին նրանց խաղաղել,
 Թէ՛ սքո բան չէ, այ լուսին,
 Արևի դէմ կոխ մըղել»։

Տխրեց լուսին, դալկացաւ,
 Փախուստ տըւեց դողալով.
 Ծագեց արևն ու անցաւ
 Արևելքից շողալով։

Այ կարմիր ու ճերմակերես,
 Ախրը, մինչև երբ ինձ էրես,
 Մէջիս նստած՝ յանգերով
 Յետըս խօսես ունքերով:

Ծոցըդ դիտմամբ յետես անուռ,
 Էս բերանիս ջուրը տանուռ:
 Ո՛ւր կորչեմ ես, ս՛ւր գնամ,
 Թէ ծոցիցըդ զուրկ մընամ:

Քո ստեղծածին, Տէր գըթած, սիրու ճանգը չը
 գըցես,
 թէ սիրու ճանգ նա ընկաւ, լեզու, նըրան
 չը կըծես.
 Աէրը խեղճին խենթացրեց, նըրան շինեց
 կապելու:
 Այ մեղադրէ սիրողին, նա չար մարդ է,
 ասելու:

Այ չողորմի սիրողին, դառնայ խաղք ու
 խայտառակ.
 Ասը ձըգէ մորու մէջ գուրկ ճաշակից, ան-
 ճարակ.
 Կապեն պատանքն օձերը. գորտ-տիրացուն
 կռկրոայ.
 Կոանչէ ճայեկ-արեղան, տէր ազաւը
 դողրոայ.
 Աղուէան էլ գայ կընձալով, ինչպէս լալկան
 փառահեղ.
 Մատաղ լինի չաղալը, ցնցէ պոչը մոմի
 տեղ...

Ի՛մ հար, քեզ գիր եմ դրկել, կարդա՛ մէջ
 ինչ է գրած.
 Գիրկուծոց եմ ողջ դըրել, մէջէմէջ պաշկ
 կարօտած.
 Ա՛յ իմ նոր սիրուն սիրած, նոր, սիրուն
 սրտով հաւանած.
 Առած ու սիրով տարած, ծոցին մէկ տէր եմ
 դըրած.
 Քո ծոցն է լուսով լցրած, քեզ պէսն երբէկ
 չէ ծընած.
 Աշխարհս օրինակ արած՝ քեզ պէսն երբէք չ
 գտած.
 Ի՛մ հար, քեզ գիր եմ դրկել, կարդա՛, մէջ
 ինչ է գրած.
 Գիրկուծոց իմ ողջ դըրել, մէջէմէջ պաշկ
 կարօտած.

Մտուելուս օրից մինչև հիմա դև
 Ձէ խոստովանել ինձ ոչ մի տէրտէր.
 Հէնց որտեղ տէրտէր ես աչք եմ ածել,
 Շեղել եմ ճամփէս ու թաղ եմ կացել:

Բայց երբ տեսնում եմ մի կին գեղաղէմ,
 Գրժի պէս իսկոյն հէնց վազում եմ դէմ.
 Նըրա ծոցն եմ ինձ ես տաճար անում.
 Նըրա ծըծերին եմ խոստովանում:

Աչքը սրտիս մէկ անգամ
 Ասաց. «Ա՛յ դու, անգղամ,
 Քեզ տըւել ես սիրուն միշտ,
 Մոռացել ես հոգս ու վիշտ—
 Ես, այդ բանի մէջ անմեղ,
 Անիծւում եմ զուր բո տեղ»:

Սիրտըս պատասխան արաւ.
 «Մի գրպարտիր, անիրաւ,
 Զուր ես անմեղ ձեանում.
 Աչքը ում չէ հաւանում,
 Նըբան սիրտը չի ուզի,
 Ինչքան լեզուն համոզի»:

Իմ ետքը հօրանց տանից ելաւ ինչպէս նաւը
 ծովից.
 Հագել է կանաչ ջուրբէն, քաշել գլխակի
 վրայից.
 Նըրա շունչն է այն մշկից, որ հանած է
 ամբարիից,
 երեսն է այն դումաշի պէս, որ հանած է
 ֆրանգի երկրից:

Կանաչ-կարմիր քո վրբան՝
 Նըժան եւ կարած նըռան,
 Հիանում եմ քեզանով,
 Երբ կանգնած ես ձեր դըռան:

Դուռն էլ կխօստ ես բանում,
 Աչք ու ունքով ես անում,
 Մեռնեմ սիրուն ժպտալուդ,
 Որ տըխմար խելքս է տանում:

—Այդ սփ է, որ երդիկին
 Ման է գալի մեր գլխին,
 Թէ իմ վարդն ես՝ ցած թըռիք,
 Թէ այլ ծաղիկ՝ գնաւ կորիք:

—Ես բոնը չեմ՝ ցած թռչեմ,
 Ոչ օտար եմ՝ գնամ կորչեմ,
 Եկայ քեզնով հիացած,
 Թոյլ տուր, վերից նայեմ ցած:

Ես շահտ ու շատ յիմարացայ,
 Երբ սիրեցի օձի ձագը,
 Երբ ես այնքան վստահացայ,
 Այցելեցի օձի ծակը:—

Օձամայրը վազեց առաջ,
 Կըծեց և ես դառը լացի...
 Տեղն էր, տեղն իմ լացն ու հառաչ
 Ի՞նչ իմ բանն էր՝ օձ սիրեցի:

Եղատիր, Աստուած, մարդու շարիքից քո
արարածին.

Մարդն է սոսկալի, նա շղթայ դրբեց ան-
յաղթ առիւծին.

Էլ չէ սիրտ անուս գիւղին մօտենալ արծիւը
անից,

Իսկ սաստանայի թողն անգամ կորաւ վաղուց
աշխարհից:

Ետրիս տեսայ, շաւիղով ցած էր գընում,
 Գընում էր նա, տեղ-տեղ քաղում նունս
 ֆար,
 Տեղ-տեղ կանգնում, ծաղիկն աչքին
 գընում
 Եւ լալիս էր, հեկեկում էր վշտահար:—

Ախ, կուրանաս դու, շար ուզող հարազատ,
 Որ սգահում ես երկու սիրող սիրտ անջատ

Հերիք տանջուեցանք, կարօտ սիրեկան.
 Կտրիր քո շղթան ծանրը, ստրկային,
 էլ մի տատանուիր—հերիք է այսքան
 Սարսափով նայենք մենք ապագային:

Փախչենք այլ աշխարհ երջանիկ, ազատ,
 Սր սէրն ու կեանքը ծաղկում են, աճում.—
 Այս խեղդիչ օդում՝ ստրկին հարազատ՝
 Ազատ մարդ, կարծիք էլ չեն ճանաչում:

Թողէք, որ գոռամ, գոռամ աշքարա,
 Թող աշխարհ ցնցուի իմ աղաղակից.
 «Հէյ բրիստոնեայ մարդ, խելքը գլուխդ արա՛
 Զգուշացիր սիրու ահեղ կըրակից»:
 Սէրն է աւազակ, անսիրտ, մուկին,
 Աւազակ է նա, ձեռն ու ոտ ունի,
 Բայց դուք նայեցէք էն աւազակին,
 Նեա չունի ձեռին, խըփի, սըպանի:
 Վայ, կամաց-կամաց իմ ջանը մըտած՝
 Առանց Գըրողի հողիս է հանում.
 Զեմ ուզում գընալ, փողպատըս չաթած՝
 Անսիրտն, անհողին զօրով է տանում:

Քո սէրն է պահուած անտակ ծովի մէջ
 եւ դաժան ալիք պահապան դըրած,
 Բայց ես կը կուեմ, կը կուեմ անվերջ
 Յորձանքների հետ գլխից ձեռն առած:

Այնքան կը սուղուեմ, այնքան խորանամ,
 Մինչ սէրըդ կորզեմ, սիրուդ տիրանամ:

Թոյլ տուր մտնեմ, խնձոր քաղեմ,
 Ծոցըդ—ղըրախան Եղեմական,
 Ծըծերիդ մէջ գլուխըս պահեմ,
 Քընե՛մ քընով անմահական:

Քո շրթունքից ծըծեմ գինի,
 Ծըծեմ, հարբեմ, ինձ մոռանամ,
 Յետոյ թող գայ Գրողն ինձ տանի,
 Դժոխք թէկուզ յետոյ զընամ:

Բայց ինչ անեմ, եսր, ա՛խ ու վա՛խ,
 Ուրիշինն ես, ս՛վ ինչ կասի:

—Տո՛ւ, մի նայիր, մըտիր անվախ,
 Լեզուն չորնայ, ով բամբաստի...

Այգևատանից քաղած վարդիկ, ոսկէ սինու
 վըրա դրուած,
 Եկայ առնեմ քո բուրմունքը անուշ բոյրից
 ևս հրապուրուած.
 Բայց քո մայրը խանգարեց ինձ, թող Գըրո-
 ղը տանի նըրան.
 Ինչ աշխարհում քահանայ կայ, նրան անի-
 ծեն միաբերան:

Երանի՛ նրան,

Ով իբր Եարն տաւ,
 Կամուրջ դուրս տարաւ,
 Գետը վարարեց,
 Կամուրջը վարեց,
 Զիւն յանկարծ բրթեց,
 Յետքերը հարթեց...

Իսկ նա ծաղկոցում
 Եարն առել ծոցում՝
 Ժպտում թուխ աչին,
 Պաշ տալիս սաչին,
 Գրկում տենչահար,
 Ծաղրում է աշխարհ...

Երանի՛ նրան:

Երկու ախոյեան մըղում են ձրցում
 Ինձ ենթարկելու—հողը և հողին։
 Մերթ հողուց տարուած ես վեր եմ թռչում,
 Մերթ մօտենում եմ ինձ քաշող հողին։

Որքն հաւատամ։ Թէ հողին կպչեմ,
 Իմ հողու լուսը պիտի պակասի.
 Բայց, ախ, հողու հետ սէր պիտի թռչեմ,
 Ուր է նա տանում—արդեօր սվ կասի։

Օրհնելի քեզ ծընող մայրը, որ քեզ պէսի
 աշխարհ բերեց,
 Բայց ի՞նչու նա բերելուց յետ աշխարհ այրել
 քեզ պատուիրեց:—
 Օ՛, երկընթաց կըրակ թափուի, մօրըդ այրէ
 ամբողջովին,
 Որ պատում է քեզ ինձանից և մերժում է
 ինձ լիովին:

Դու աշխարհի մատանին ես՝ ահլը վըրան.

Դու ազրիւբի գալարին ես՝ շաղը վըրան.

Դու խնձոր ես թաւ սաղարթից թաղուս
Նաչող...

Գուրս եկայ ես գիշերով,
 Որ ճարեմ մէկ հար սիրով.
 Գըրոզ տեսայ մահագոյն—
 Աչքով արաւ ինձ իսկոյն:

—Գըրոզ, ժամանդ, մի նայիր,
 Ես ջահել եմ, խընայիր,
 Արի ցոյց տամ տանելուն,
 Վըզակոթին թակելուն:

Ձեռին ունի ծիրանի
 Անուշաբոյր գլուխ-գինի,
 Ինքը անուշ չէ անում,
 Ոչ ուրիշին զիջանում:

Իմ նունուֆար — ջրբի գերի,
 Որ ծաղկել ևս ջրբի միջում,
 Ջրբի ափից՝ ինչպէս ուռի՝
 Քեզ ևս նայում ու գողգոջում:

Օ՛, կը կըտրեմ ևս բո ջուրը,
 Որ դարէդ վեր դու ցամաքես,
 Բանամ աչքիս յորդ աղբիւրը,
 Քեզ ջրբեմ, որ նորից ծաղկես:

Ես բընած էի. խաղաղ ու յստակ

Գիշերն էր լըռած.

Սոխակը երգեց և սիրտըս-- է՛իք-թո՛ք--

Յանկարծ թրթըռաց:—

Ինձ թըռաց թէ նա բերանն էր դըրել

Իմ հարի լեզուն.—

Այն օտար թըռչնին սիլ էր թելադրել

Փափաղս անխօսուն:

Մաքուր սրտով, մըտորուն
 Գաշախցը տուն դառնալիս՝
 Յանկարծ տեսայ վառվրոուն
 Արեգակի պէս եարիս:
 Իսկոյն անցաւ իմ մաքով,
 «Արի, սըրան տամ մի պաշ»,
 Բայց նա սաստեց ինձ ունքով,
 Խորհրդաւոր շըշընջաց:

«Մեր տուն կը գաս, երբ մի՞նի,—
 Հայրըս ժամ է գընալու,
 Մայրըս էլ տուն չի մանի,
 Հիւր է այսօր մընալու:
 Հէնց որ անցար դըռան շէմ՝
 Իմ ծոցը քեզ կը բանամ,
 Էնքան պաշեմ, պաշպըշեմ,
 Որ վերջապէս կշտանամ»:

Աշխարհ-աշխարհ ման եկայ, հոգիջան, էլ
 տեղ չը մընաց.
 Ասի՛ գտնեմ այնպիսի եար, հոգիջան, որ
 դեռ չէ սիրած:
 Բայց այնպիսուն հանդիպեցի,—համ սիրած
 է, համ թողնուած...
 էլ ինչո՞ւ էր այսքան ջանքըս, երբ այլ ծոց
 ես եղել պատկած:

Ծըծերի մէջ կար մի կարաւ, ձէն էր տալիս
 կարկնջելով.—
 Քանի ձեռքս նըրան տարայ, դէմ էր դալիս
 կարկնջելով...

Ես ծաղիկ կասեմ էն ծաղկին հրեղէն,
 Որը վիշապի բերնին է բուսել.
 Վիշապի ահից ոչ մի հողեղէն
 էն հրեղէն ծաղկի հոտին չէ հասել:

Ես տըղայ կասեմ էն կարիճ տըղին,
 Որ հետուից գալով կեանքը անարդեց –
 Եկաւ, սըպանեց վիշապ-ճիւղաղին,
 Հրեղէն ծաղիկը բերանից փրկեց...

Խեղճ սիրողների գլխից չի պակասում մի-մի
 չոր ու ցաւ:—
 Դեռ չը լուսացաւ, դեռ ետրը ետրից լաւ չը
 կշտացաւ,
 Մէկ էլ էն տեսար՝ մօլլան կատաղի գոռաց
 ազանը,
 կարծես թէ յանկարծ թոկը կտրելով փա-
 խաւ գազանը:
 Խեղճ, տարակուսած սիրահարները թուշ
 թըշին հըսած՝
 Սկսան գողալ ինչպէս ուռիներ իրարու կը-
 սած...

Մարդ լինի, ասի. «Ա՛յ մօլլա, մօլլա, տանես
 իմ ցաւը,
 Ի՞նչ ես զըռոցով էս կէս գիշերին հէնց զը-
 ցել չաւը.
 Ի՞նչ ես խեղճերի քըթերից հանում երջան-
 կութիւնը,
 Քեզնից խօ շուղեց արևը ծագման թոյլտը-
 ւութիւնը»:

Թոյլ կը տամ կընօջ. որ նա մեղանչի պայմա-
 նով միայն,
 Որ նա այն ծընի, ինչ ծընեց մէկ օր գեղ
 Օլիմպիան.—
 Նա ծընեց որդի, աշխարհի սարսափ, վիշապ-
 առիւծին,
 Աշխարհի սարսափ, հայրենիքի փայլ Ալէք-
 սանդր Մեծին:

Այս անվերջ ծով-գիշերով
 Երկու շրջան մանեցի—
 Յանկարժ հարըս յիշելով՝
 Ճախարակըս վանեցի:

Մօտը գնացի և տարայ
 Անուշ գինի մի փարչում.
 «Եարջան, մատանդ, բնց արա,
 Ջիւն է, ոտներս է սառչում»:

Գարուն է, տղերքջան...
 Հէյ, ի՞նչ էք նըստել խեղդուած արներու՝
 Գուրս գընանք բախշան,
 Կատենք ծառերի հով ստուերներու՝
 Խըմե՛նք անվախճան:

Բլբուլն է խօսում...
 Ողջ ձըմեռ մեջուած խղճուկը բըքում
 Գարնան էր սպասում,
 Մէկ տեսէք հիմա ի՞նչպէս է երգում,
 Ի՞նչէ՛ր է ասում...

— Անբմակ ծոցըդ սուրբ տաճար է, լուս
 ծրծերըդ՝ կանթիկ վառ,
 Պիտի դառնամ ես ժամկոչ, գամ էդ տաճա-
 րի լուսարար:

— Գընան, գընան, տխմար մանուկ, չեմ ու-
 գում քեզ պէս լուսարար—
 Կերթաս դուրսը կը խաղաս, թողնելով տա-
 ճարըս խաւար:

Մի դարձընիր, եարջան, ուշ,
 Տար բերանիդ գինով շուշ—
 Քե՛զ անուշ:

Ով բամբասի՝ չարայուշ
 Աչքը մըտնի հաղար փուշ—
 Նըսն անուշ:

Գինի փըշոդ կըծուանուշ
 Պաշեմ դունչըդ, թուշ ու մուշ—
 Ի՛նձ անուշ:

Գիշերն ելայ ես ծածուկ
 Ձեր կըտուրը կամացուկ:
 Քեզ սպասելուց իզուր տեղ՝
 Քունըս տարել էր այնտեղ:
 Եւ յանկարծ ի՞նչ եմ լըսում—
 Գերանին սիւնն էր ասում.
 «Նայիր դու այս տարփողին,
 Գըտել է լաւ անկողին.
 Եկել, եարի հոտն առել,
 Քունը սիրուցն է տարել»...

Մընացել եմ դարմացած.
 Փայտը ճօշայ—չեմ լըսած:
 Փայտն անտառի մէջ բուսաւ,
 Բամբասելը սնց ուսաւ:

Քընած էի ես հանգիստ— սիրաբո խայթեց
 մի սուր ցաւ.
 Յանկարծ բերին դառը լուր. «Քո ետքը բեզ
 մոռացաւ»:
 Չեր արեւը, տըղերքջան, լիզուս կապուեց
 անդուժան,
 Շուտով դեղ ու ճար արէր, չասեն մեռա
 անդարման

Թէ ինձ երբէք մոռանաս դու,
 Ի՛մ ուռու սատ, չորանսս,
 Թէ ծոց թողնես ուրիշ մարդու,
 Փուտ ու ճիճուի կեր դառնաս:

Գիշերը թող երազում քեզ
 Զազրեղի նա թըւայ դե,—
 Լուս չը ծագած մօտըս վաղես,
 Նորից մօտըս, հեխնէ:

Փողոցի մէջ ինձ յուշիկ
 Մի ձէն կանչեց անուշիկ.
 Դարձայ, տեսայ ես յանկարծ՝
 Եարբս կանգնած շար շապկանց:

Թուլ-մուլ լէշաքն էր կապած,
 Կէս ճակատը թողած բաց,
 Թուխ աչքերը ծարուրած—
 Նամուսիցը ձեռն առած:

Երանի՛ր քեզ, այ լուսին,
 Որ շրջում ես միշտ անքուն
 Անհուն երկնի երեսին
 Ամեն սիրուն իրիկուն:

Երգիկներից ցած նայում
 Խաղաղ բընած աղջրկանց,
 Այ փուչ, աչքով ես անում
 Սիրուններին հիասքանչ...

Կոճակն արձակ բաց ծոցին
 Քո շողերով պաշպրչում,
 Իսկ ծրծերից հրաշածին
 Ցուքը երկինք է թռչում:

Թռչում է նա և պայծառ
 Աստղահոյլին է դիպչում,
 Եւ աստղերը խեղճ-անճար
 Երկնի խորքումն են թաղչում...

Երնէ կ լինէի արբայահաւի նըման իմաստու
 Եւ անակնկալ թըռչէի մաքով հիմա հարիս
 տուն.

Գուցէ տեսնէի, որ մի անզգամ
 Մըտել է հարիս ծոցը այս անգամ:

Ովոր իմ հարի ծոցին մօտենայ ինձանից
 բացի,
 Թող թշթըշալով սև օձը նըրա սուտ լեզուն
 խածի:

Ովոր իմ պաշած տեղերից պաշի,
 Շուն գառնայ, սև շուն, շան նըման
 հաջի:

Ո՞ր ջուրն ընկնեմ, ի՞նչ անեմ ես,
 Գլխիս էս ի՞նչ խաղ խաղաց—
 Սիրեկանըս կըծեց շան պէս,
 կըծեց ինձ, վայ, կատաղած:

կանգուն դանակ ձեռին շողաց,
 Յանկարծ սրտիս խոր մըխեց,
 էլ ոչ յիշեց իմ աղուհաց,
 Ոչ Աստրծուց նա վախեց:

Այ ձիւնոտ սարեր,
 Իմ սիրտը մեռաւ,
 Վեր վազող ժայռեր,
 Իմ հարը կորաւ:

Կիրճեր, կածաններ,
 Ձեզ վըրա անցրիք,
 Անտան, անձաւներ,
 Ձեր միջում թաղցրիք:

Ասէք, սէր գընաց
 Իմ սիրեկանը,
 Ինձ թողած քընած
 Էն դաւաճանը:

Հեռուսր երկրի ճանփօրդ անկայան,
 Չորերում ճնշուած գեա լալահառաչ,
 Չեմ տեսնում ես քեզ, ճնշում է սակայն
 Այս սև գիշերով քո տըխուր շառաչ:—

Երևի դու էլ ինձ պէս սիրահար,
 Վշտով համակուած, մեծակ, անսատար,
 Պարում ես, կանչում. «Ո՞ւր ես, եմք, հէյ
 եար».
 Քուն շունես գիշեր, ոչ ցերեկ դադար:

Ամառը դեռ չէր հասած,
 Մէկ վարդ տըւին վառվրոռն,
 Բայց դեռ հոտը չը քաշած՝
 Վարդըս տարան իմ սիրուն:

Գուցէ որք եմ տարագիր,
 Հօրից, ձօրից անիծած.
 Ձեռքս դրբին բաղդի պիր,
 Միջում հեզնանք էր գըծած...

կայծակը շանթեց. մթնեց իմ երկին,
 Ընկաւ ու հանգաւ աստղըս անմեկին—
 Ետքս ինձ թողեց, շանսաց իմ «կնաց»-ին,
 Գընաց—բիւր ծաղիկ յետեից լացին:

Գուցէ ես նորան տանջեցի խանդով,
 Գուցէ սիրեցի պակաս եռանդով...

Գըրեցի նամակ լացով, հառաչով,
 Արտասուքի մէջ թաթախուած գրչով.
 Մէջը փակեցի շատ պաշ ու զըզուանք,
 Իսկ իմ մէջ թողի բոլոր տառապանք:

Լեռան գլխի ծաղիկներում
 Պառկած էի գիշերով,
 Ծաղիկները ջինջ եթերում
 Բուրում էին անխըռով:

Գլխիս վերև իմ սիրեկանն
 Նըռան խրմում էր գինի,
 Իսկ ես անհոգ նըրա ծընկան
 Տըռել էի ինձ քընի:

Եւ ինձ թըւաց. ազատ, թեթև
 Թըռան կաքաւ նա դառած.
 Իսկոյն ընկայ նորա յետև
 Ես բազէի թև առած:

Ծովի ափին հասայ հարիս,
 Բանի նորան բերի յետ,
 Սակայն սէրը,—վայ իմ օրիս,—
 Սէրը թըռել էր անհետ...

Տեսայ մէկի հետ իմ եարին,
 Մըտերմարար էր խօսում,
 Երևի նա էն օտարին
 Ինձանից էր բամբասում:

Եւ ինձ սիրտըս յուզուած, խըռով
 Ասաց. «Նորջիր դորանից.
 Երբոր սէրը լինի զօրով,
 Բաղդ մի ուղիւր նորանից»:

Աւանից թըշուառ
 Արծիւն էր թռչում
 Եւ օդում շրւար
 Ահեղ կըրանչում.

«Ի՛նչ թևից թըրած
 Փետուրը մէկ օր՝
 Մահուան նետ դառած՝
 Ինձ խոցեց աշխօր»:

Անդադար վնջ հմ տալիս,
 Աւանդ, հարբս չէ լըսուժ.
 Այնքան այրուած հմ լալիս,
 Աչքիցս արիւն է հոսում:

Ովոր կորած իմ հարից
 Մէկ հատիկ լուր հասցընէ,
 Ելած հողիս այն օրից
 Յետ պիտի ինձ դարձընէ:

— Երկնաճեմ լուսին, չե՞ս տեսել, աս՛ո,
Մըշեցի հարիս:

— Յակորբի այգում հէնց երեզ տեսայ
Նորան խնդալիս:
Վարդենու տակին ժըպիտն երեսին,
Բաժակը ձեռին
Կոնծում էր, ասում. «Բարև տ՛ար, լուսին,
Ի՞մ խղճուկ հարին»:

Մէկ մարդ ունէր գոհար անգին,
 Բայց լաւ պահել չը կարաց.
 Հէնց որ եկաւ խելքը գլխին,
 Տեսաւ՝ գոհարն էր կորած:

Նստեց մենակ և դառնալի
 Լաց եղաւ նա վշտահար.
 Ողորմելի, զուր ես լալի
 Ել չի դառնալ քո գոհար:

Երեզ, տեսայ, տանում էին մէկ գեղունի լա-
 ցով-գութով:—
 Երևի նա բըռնի խրլուած, կամ խարուած
 էր փողի ուժով:
 Անիծում եմ ես այն սէրը, որ հանում է
 անարդ վաճառ.
 Կարծիր խնձոր, քաղցր շաքար սէրն է ու-
 զում միակ վըճար:

Ո՛ւր կորան, ընկեր,
Քո հրճուանք, երգեր.

Այդ ի՞նչ տանջանք է դրօշմած բո դէմքին.

Ո՛չ որդիդ մեռաւ,

Ո՛չ որդիդ կորաւ,

Կամ դաւաճանեց իր հայրենիքին:

Ե՛ս ունեմ լալուն,

Գլխիս վա՛յ տալուն,

Օ՛, իմ կորըստին ոչինչ չի հասնի.

Կորցըրի անգին,

Իմ հողու հողին,

Անհողի եմ ես—չանթահար կաղնի:

Ա՛յ լալկան աչքեր, այրեմ ձեզ կրակով,
 Ձը տեսնէք եարին,
 Ա՛յ քծնող լեզու, կտրեմ դանակով,
 Ձերդես այն սատին:

Սիրտ իմ արիւնտտ, նետեմ տանջալի
 կրծքից ոտի տակ,
 Թո՛ղ ցամքի քո մէջ արեան հետ եարի
 Դառը յիշատակ:

Երկու սպառազէն՝
 Արծիւն ու բազէն
 Մէկ կաքաւ մարի
 Փարախը գլրին
 Եւ մեծ-մեծ քարի
 Շուրջը պատ արին:
 Ապա նստեցին,
 Սլրեցին կեռ-կեռ
 Կըտուցն ու ճանկեր,
 Կռիւ ըսկսեցին,
 Թէ արդեօք որին
 Կը հասնի մարին:

Յանկարծ ցած թլոսաւ,
 Կաքաւին տարաւ
 Վարուժանն անզէն:
 Բերաններ բացին,
 Իրար նայեցին
 Արծիւն ու բազէն...

Ուզում եմ կտրել այս շղթան-կրքակ,
 Որ կապում է ինձ նենդ աշխարհի հետ,
 Փախչել անաստատ և խոտաճարակ
 Մազեղէն հագած չքբանալ անհետ...

Բայց մեռնել այնտեղ անյայտ ու չնչին,
 Ինչպէս ձայն մարտդ, ծաղիկ ցրտաբեկ,
 Մեռնել չը տրւած դեռ պարտքս վերջին,
 Ո՛չ, ես չեմ կարող, չեմ կարող երբէք՝

Դարձաւ երկընքից եւ շիրիմից ցած
 Անիծեց հողին մարմնին դառնացած.
 «Ո՛վ փրատող ընկեր, մեղք արինք մէկտեղ,
 Դու դո՛ւ ես, իսկ ես առժեցի այնտեղ»:

Մարմինը շիրիմից ձայն արեաց զողողող.
 «Հող էի առաջ, կը դառնամ եւ հող,
 Բայց դու յոյսերով, ցնորքով ապրեցիր,
 Եւ զբրա համար հիասթափուեցիր...»

Դալար տունկերով պարտէզըս լցրի,
Անդուլ ջանքերով սընուցի, հասցրի.
Եկաւ թշնափին, այրեց, կոխեց այն,
Փշրած յոյսերով ինձ թողեց միայն:

Եւ ման եմ դալիս աչքիս արտասուք,
Դառնալի ողբով, սրտով սև ու սուգ,
Չազեր կորցըրած կաքաւի նըման,
Որ կսկըծում է վշտով աննըման:

Ես ման եմ դալիս և սարեր կտրում,
Բայց դուր եմ վշտիս դարմանը պտրում.
Ե՛կ, սէր ես, որսորդ, անողո՞ք, անսիրտ,
Նետ մըխիւր կրծքիս, տուր մահուան հանգիստ:

Անցնում էի մի խուլ տափով
 Եւ տեսայ գանդ չոր, փլտած.
 Ոտըս դիպաւ—նա սարսափով
 Յնցուեց, դէմքիս թող փլրթաց:

Դառնածիծաղ իմ յանդիման
 Ուլ քրթմընջաց նա այսպէս.
 «Կտրիճ, ես քեզ էի նըման,
 Նայիր, հիմա ինչ եմ ես...»

Ծառ կայ, գուգուած է նարինջ, թուրքնջով,
 Ծառ կայ, որ գոհ է մենակ նարքնջով,
 Ծառն է գեղեցիկ իր պողէ վրնջով—
 Մի՞թէ տրգեղ է ուռին ոչքնջով:

Շատն իր հարի մօտ չի շարժում պքնջով,
 Թէ ես էլ լրում՝ գուարճանամ ընջով,
 Կան սիրուց ննջող մահուան խոր նքնջով,
 Թէ ես էլ մեռնեմ՝ պարձենամ ընջով:

Թէ լինէր կաթիլ այն գինուց միայն,
 Որից ըմպեցին Ենովքն, Եղիան,
 Որ ըմպեց հայոց Մեծըն Գրիգորը
 Եւ պարզ գուշակեց իր մահուան օրը,

Կըմպէի հս այն և մարգարէի
 Անյողղոզգ ձայնով կը բարբառէի.

«Ո՛վ հայ ժողովուրդ, ինչո՞ւ հս լալիս.
 Հասել է ժամը—քո տէրն է գալիս.
 Նա, որ շատ շատին արաւ դեղ ու ճար,
 Նա քեզ էլ կանի, քեզ էլ անպատճառ:

ԽՐԱՏԱԿԱՆ ՈՏԱՆԱԻՈՐՆԵՐ

*
* *

Ինձ լսիր, եղբայր,—ամեն մի խօսքըս մէկ
անգին գոհար.
Կեանքն է ծով ահեղ, մարմինը՝ մէկ նաւ,
միտքը՝ նաւավար.
Աշխատիր բարձել վըրադ շահաւոր գանձեր
հոյակապ,
Աշխատիր յաղթել գոռ ալիքներին հասնելու
ծովափ:

*
* *

Ինձ լըսիր, եղբայր: Ուրիշին երբէք մի
դատապարտիր.
Նայիր ինքըդ բեզ ուրիշի աչքով, քեզ միայն
դատիր.
Կըսի մէջ եղիր դու անյուշահատ, յանդուզն
ու յամառ,
Բայց մի բան երբէք դու մի մոռանար—
մահ կայ բեզ համար:

*
* *

Ես ընկնում էի, իզուր կանչեցի բարեկամ-
էակ.
Յնուեցի բազկիս, այն ճանաչեցի բարեկամ
միակ.

Բազուկըս գործեց—բարեկամ, եղբայր շա-
տացան իմ շուրջ,
Բայց նա չի գործի—բարեկամ, եղբայր,
բոլորն է անուրջ...

* * *

Առիւծն առիւծի մըսից չի ուտի ինչքան
սախակս—
Առիւծ է ինքը, յարգում է առիւծ վե՛հ առ-
իւծի պէս.
Հաստատ է ծառը իր բուսած տեղում,
խրոխտ ու մեծապարծ,
Բայց դու նոյն ծառից տուր կացնին մի
կոթ—ծառն ընկաւ յանկարծ:

* * *

Չոր ծառի ճիւղին չի ասի «դալար» ոչ մի
իմաստակ.
Սև ներկած մազին փրտած ձերուկի չին ասում
«սպիտակ».
Բայց մեղաւորից քիչ բան է ուղում բարե-
միան Աստուած—
Մէկ «մեղանջ» ասէ և սեր ձեռաց կղաւ սպի-
տակուած...

*
* *

Յրհնեալ է Աստուած—դասեց ամեն բան իր
 յարմար դասի.
 Ստեղծեց տիեզերք, բաժանեց նրբան նա
 երեք մասի.
 Եւ հրեշտակներին երկինք պարգևեց, Ա-
 դամին՝ դրբախտ.
 Երկրին մընացին անասունները, անբաններն
 անբախտ...

*
* *

Ուզում ես լինել մարդկանցից սիրուած,
 մարդկանց դուրեկան,—
 Գործիր հող նըւաստ, թող մարդիկ կոխեն,
 քեզ վըրա ման գան.
 Ինչ կայ երկաթից աւելի ամուր—կրակիցն
 է հալչում—
 Գործիր ջուր ճըկուն, կրակն է նըրանից
 զարհուրում, խորչում:

*
* *

Մէկ են մեզ համար սէգ բազէն ու բուն
 անտառում, մտրում.
 Մէկ են մեզ համար գոհարն ու քարը ծո-
 վերի խորում.

Ո՞ւմն է ծառայում խենթի մօտ գիտունն իր
 խոր ճաներով,
 Ո՞ւմն ես ծառայում կուրի առաջին ճըրագ
 վառելով:

*
 * *

Իզուր ջանացիր, չըզըտար մէկ մարդ յարզըդ
 ճանաչող,
 Դու անմիտ էիր, խողերի առաջ գոհարների
 ածող,
 Ի՞նչ գիտէ խողը գոհարի գինը, աղբ է նա
 փորում,
 Նա քո գոհարը կոխում է ոտով, քեզ գնչով
 այրում:

*
 * *

Ամբողջ աշխարհում ես գըտայ միայն մի
 մարդուկ անգէտ,
 Թողել էր ցամաք, անհաստատ ջըրին շըջում
 էր վէտ-վէտ,
 Շինել էր ինչոր մէկ փայտէ տապան, յոյս
 դըրել վըրան,
 Այ մարդ, խելքի կնոց, կընկղմես, կընկնես
 ձկների բերան:

ՊԱՆԴԻՍԻ ՀՐԱԺԵՇՏԸ

Մայրն անիծեց իր զաւակին. «Ի՛մ որդի,
 դու պանդխտանաս,
 Ստար երկրում հէք պանդխտի խոր վշտե-
 րով դու վշտանաս.
 Ձոր քարը բեղ սընարք անես, թաց աւազին
 պառկես տրտում,
 Արև չելած քունըդ կտարես, յոյսըդ մեռնի
 քո սև սրտում»։

Եւ կատարուեց մօր անէծքը։ Մօտենում
 էր հրաժեշտն արագ։
 Յիշում էր միշտ մռայլ ապագան որդին վը-
 հատ և անճարակ.
 «Աստուած զիտէ անյայտ ճանփաս—սէր
 կիջեցնէ, սէր է տանում,
 Ո՛վ կը կապէ խաչ իմ կրծքին, հող թափէ
 իմ գերեզմանում...»

«Կերթամ» վաղուց կրկնում էր նա—չէր
 հաւատում մայրը թշուառ,
 Բայց երբ «սըննս բարով» ասաց, մայրը
 յանկարծ մընաց շըւար.
 Ասպանդակին երբ ուս դըրեց, զարհուրած
 մօր կապուեց լեզուն,
 Կարողացաւ միայն ասել. «Գըննս բարով, իմ
 սիրասուն.
 Այն ճանփայտով, ուր ոտ գընես, վաչդ ու
 մեխակ գէմըդ բուսնեն.
 Այն քաղաքը, ուր գու մտնես, Գրողի ձայ-
 ներ թող չը հասնեն.
 Ինչ խնճոյրին ներկայ լինես, գինով զեղան
 գաւաթ, գաւեր.
 Ծովերը քեզ գինի դասնան, խորտիկներով
 լցուին նաւեր...»

Իսկ կուչ եկած մղկըտում էր մատա-
 դահաս կինը ծածուկ.
 Աղբիւրի սէս արցունք թափում և ազօթում
 էր կամացուկ.
 «Քեզ և՛մ կանչում երկրից երկինք, ո՞վ Արա-
 քէն, լըսիր իմ ուխտ.
 Եւրիս կրակը այրում է ինձ, պահիր ամեն
 անտէր պանդուխտ.

Նուառով դարձրու խնդակիցըս—միակ ճարն
 իմ սրտի խոցին.
 Թուշըս զընեմ նըրա թըշին, հոգիս փըչեմ
 նըրա ծոցին...»

Նայեց պանդուխտն իր սիրածին, կան-
 չեց այսպէս. «Ի՞նձ նայեցէք.
 Ես թողնում եմ իմ եարն աւանդ, վարդերի
 մէջ փայփայեցէք.
 Եթէ դառնամ, տիրոջ հասցրէք աւանդն ան-
 խախտ իր կաթոգին,
 Իսկ թէ մեռնեմ, աւանդըս ձեզ, ողորմի
 տուէք տիրոջ հոգին...»

3 u 6 4

Ս Ի Ր Ե Ր Գ Ե Ր

Եթէ հրամայեմ անյատակ ծովին	13 ✓
Երբ յայտնուեց սէրն երկրում	14 ✓
Ինչու համար մայրս բերեց ինձ աշխարհ	15
Աչքերդ են ծով-հրաշալիք	16
Երկու մարդ կան խղճալու	17
Երնէ՛կ ես փոքրիկ ծիծեռնակ լինեմ	18 ✓
Արև փախչում է սարից	19 ✓
Սիրում եմ քեզ մարուք սիրով, մշտաժամ	20
Սիրբոս դարձել է մի մանուկ լալկան	21
Լուսադէմին՝ առուածորից	22
Կառնի՛ր վարդ կանաչ քվով	23
Վազուչուան իմ սէր	24 ✓
Մէկ մարդ ձեռին փայտահաս	25 ✓
Նս աչք, դու լուս	26 ✓
Նս եմ կարծրը՝ քարի նրման	27
Պատկերիդ առաջ փարոս վառելով	28
Նար, քո սէրը արին գառած	29 ✓

*) Շղագրով նշանակուած են այն ստանաւորները, որոնց մէջ պահպանուած է Քուչակի տաղաչա-
տութիւնը և կրկնուած միևնոյն յանգերը:

✓	«Հեռացիր, զընն, ինձ կրկնում էի	30
✓	Եւոր, անգութ, յամառ	31
	Լալիս էի դառնահառաչ	32
✓	Բարակ մէջ՛ ու բույ, գօտի	33
	Քո սիրուց ինչպէս աշնան շոր տերև	34
✓	Այ իմ սիրուն, հազար սիրուն	35
✓	Զարթիր, իմ եար, անուշ քընած դու կըտարին	36
✓	Գուճաճեկ եմ խնկի նման	37
	Ինչպէս մի քաղցած մանուկ զեռածին	38
	Մէկ կողերու սառն աղբիւրի	39
	Ինձ աւետեցին մահճի մէջ լալիս	40
✓	Էն մի պաշք, որ ինձ արելը վերջապէս	41
✓	Թուխ աչք ու թուխ ունք ունես	42
✓	Երկարիր գիշեր	43
	Սիրաբա երկու դուան ունի	44
	Սոխակը այգում վարդենուն թառած	45
✓	Հէյ, մի պարծենար, լուսին երերուն	46
	Վաղ-վաղ քրնից վերկացայ	47
✓	Աստուածամնի սուրբ կիրակի	48
	Իմ սիրեկանի կարօտից տարուած	49
	Երնէ՛կ նըրան, ով ունի երկու հաս եար	50
✓	Ես տեսայ մէկ զեղեցկուհի	51
✓	Երեկ ես տեսայ մէկ տանու կարաւ	52
	Ուր էիր դու, անյայտ էակ	53
✓	Ճնշում է ինձ նախազգացում	54
✓	Ես թռչուն էի ազատ ու թեթև	55
	Ինձ սիրում են երկու եար	56
	Ես մի վայրի վարուժան	57
	Ի՞նչ էք բամբասում	58
✓	Երես ունես՝ լուսին բոլոր	59
✓	Այ մեր թաղի նոր բնակիչ	60

Հումնի մէջ ու արևի	61 ✓
Այ կարմիր ու ճերմակերես	62 ✓
Քո ստեղծածին, Տէր գրթած	63 ✓
Իմ ետք, քեզ գիր եմ դրկել	64 ✓
Ծնունդդ օրից մինչև հիմա գեռ	65
Աչքս սրտիս մէկ անգամ	66
Իմ ետք նորանց ասնից	67
Կանաչ-կարմիր քո վրան	68 ✓
Այդ ով է որ երգիկին	69
Ես շատ ու շատ յիմարացայ	70
Ազատիր, Աստուած, մարդու շարիքից	71
Նարիս տեսայ, շաւիղով ցած էր գնում	72 ✓
Հերիք տանջուեցանք	73
Թողէք, որ գոռամ	74
Քո սէրն է պահուած անտակ ծովի մէջ	75 ✓
Թոյլ տուր մանեմ, խնձոր քաղեմ	76 ✓
Այդ կատանից քաղած վարդիկ	77
Երանի նրան, ով իր ետքն առաւ	78
Կրկու ախայեան մղում են մրցում	79 ✓
Օրհնուի քեզ ծնող մայրը	80 ✓
Դու աշխարհի մատանի	81 ✓
Դուրս եկայ ես գիշերով	82
Իմ նունուֆար—ջրի գերի	83
Ես բնած էի	84 ✓
Մաքուր սրտով, մտորուն	85 #
Աշխարհ-աշխարհ ման եկայ	86
Ծրծերի մէջ կար մի կաքաւ	87
Ես ծաղիկ կասեմ	88
Խեղճ սիրողների գլխից շի պակասում	89
Թոյլ կը տամ կընծջ, որ նա մեղանշի	90
Այս անվերջ ծով-գիշերով	91 ✓

Գարուն է, տղերքջան	92
✓ ձերմակ ծոցրդ սուրբ սանար	93
Մի գարձնիր, հարջան, ուշ	94
✓ Գիշերն ելայ ես ծածուկ	95
✓ Քնած էի ես հանգիստ	96
✓ Թէ ինձ երբէք մոռանաս դու	97
✓ Փողոցի մէջ ինձ յուշիկ	98
✓ Երանի քեզ, այ լուսին	99
✓ Երնէկ լինէի արքայահաւի նման	100
Ո՞ր ջուրն ընկնեմ	101
✓ Այ ձիւնոտ սարեր	102
Հեռուսր երկրի ճանփորդ անկայան	103
Ամառը դեռ չէր հասած	104
✓ Կայծակը շանթեց	105
✓ Աեռան գլխին, ծաղիկներում	106
✓ Տեսայ մէկի հետ իմ հարին	107
✓ Աւանից թշուառ արծիւն էր թռչում	108
Անդադար վայ եմ տալիս	109
Երկնածեմ լուսին, շնո տեսել	110
✓ Մէկ մարդ ունէր գրհար անգին	111
✓ Երեկ տեսայ տանում էին մէկ գեղուհի	112
Ո՞ւր կորան, ընկեր, քո հրճուանք, երգեր	113
✓ Այ լալկան աչքեր, այրեմ ձեզ	114
✓ Երկու սպառազէն՝ արծիւն ու քաղէն	115
✓ Ուզում եմ կորել այս շղթան-կրակ	116
✓ Դարձաւ երկնքից և շիրիմից ցած	117
✓ Դալար տունկերով պարտէզս լցրի	118
Անցնում էի մի խուլ տափով	119
✓ Ծառ կայ, զուգուած է նարինջ, թուրքնջով	120
Թէ լինէր կաթիլ այն գինուց միայն	121

ԽՐԱՏԱԿԱՆ ՈՏԱՆԱԻՈՐՆԵՐ

Ինձ լսիր, Եղբայր,—ամեն մի խօսքս մէկ ան- գին զոհար	125
Ինձ լսիր, Եղբայր. ուրիշին Երբէք մի դատա- պարտիր	125
Ես ընկնում էի	125
Ասիւծն ասիւծի մտից չի սաթի	126
Չոր ծառի ճիւղին չի ասի «զալար»	126
Օրհնեալ է Աստուած	127
Ուզում ես լինել մարդկանցից սիրուած	127
Մէկ են մեզ համար	127
Ի դուր ջանացիր	128
Ամբողջ աշխարհում ես գտալ	128

ՊԱՆԴԽՏԻ ՀՐԱԺԵՇՏԸ

Մայրն անիծեց իր գառակին	131—133
Ֆանկ	137—141
Վրխպակներ	143

121 for [unclear]

[Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page]

[Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page]

ՆԿԱՏՈՒԱԾ ՎՐԻՊԱԿՆԵՐ

Շրեա սող, Տպած է		Պէտք է լինի
8	վերջին գիտնականների կարբինեաներից	գիտնականների անհիւրընկալ կա- րբինեաներից
31	4 վեր. ջահ առած	ջահ արած
64	15 > գիրկուծոց իմ	գերկուծոց կմ
89	2 > շոք ու ցաւ	շոք ու ցաւ
90	3 > որ նա այն ծնի, ինչ ծնեց մէկ օր	որ ծընի որդի, ինչ- պիսին ծընեց
110	3 > երեզ	երեկ
112	1 > երեզ	երեկ
125	4 ներք. իզուր կանչեցի	զուր էի կանչում

